

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพมีขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2423 ในรัชกาลที่ 5 แต่โดยที่การพิมพ์ในช่วงแรก ๆ นั้นทำได้ไม่สะดวกนัก ผู้ที่พิมพ์จะต้องเป็นผู้มีกำลังทรัพย์ กำลังคน และวาสนาบารมี (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2513: 10) ดังนั้นการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในระยะแรกเริ่ม มักพิมพ์แจกในงานพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ และงานศพข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น และส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเรื่องพุทธศาสนา ต่อมาในสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสมเด็จพระยาอัครราชูปถัมภ์เป็นสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร คือหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน ได้ทรงเปลี่ยนแปลงความนิยมในการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยจากหนังสือพุทธศาสนาเป็นการพิมพ์หนังสืออื่น ๆ ที่มีต้นฉบับอยู่ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เพื่อจะได้รักษาต้นฉบับเหล่านั้นไว้ และเป็นการเผยแพร่เรื่องในหนังสือที่มีต้นฉบับอยู่นั้นให้ประชาชนได้อ่านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทย (พระยาอนุমানราชชน, 2510: 425-454) นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่จะได้หนังสือดีเข้าหอพระสมุดสำหรับพระนครอีกด้วย หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีเนื้อหาหลากหลายขึ้น เช่น นิทานชาดก พงศาวดาร โบราณคดี ฯลฯ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เนื้อเรื่องในหนังสืออนุสรณ์งานศพได้ขยายครอบคลุมสาขาต่าง ๆ มากขึ้น ผลจากการวิจัยพบว่าระหว่าง พ.ศ. 2501-2510 เนื้อเรื่องในหนังสืออนุสรณ์งานศพที่เผยแพร่ส่วนใหญ่เกี่ยวกับศาสนา รองลงมาได้แก่ เนื้อเรื่องทางด้านสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ และวรรณคดี สำหรับเนื้อเรื่องที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ นิรุกติศาสตร์ ศิลปะและการบันเทิง ปรัชญา และเบ็ดเตล็ด (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, 2513: 464) ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2511-2515 เนื้อเรื่องที่พิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพส่วนใหญ่ยังคงเป็นเรื่องศาสนา รองลงมาได้แก่ เนื้อเรื่องทางด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์ สังคมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ สำหรับเนื้อเรื่องที่มีการพิมพ์น้อยที่สุดได้แก่ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ภาษาศาสตร์ เบ็ดเตล็ด และปรัชญา (อรุณ สุภัทรากุล, 2518: 529)

หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นแหล่งข้อมูลชีวประวัติบุคคลที่มีคุณค่า คำไว้อาลัยที่เขียนโดยบุคคลต่าง ๆ แสดงถึงพฤติกรรมของผู้ตายขณะมีชีวิตอยู่ และเป็นส่วนที่เสริมชีวประวัติของผู้ตายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ตายเป็นบุคคลสำคัญซึ่งมีบทบาทในทางสังคม การเมือง หรือเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง เรื่องที่นำมาจัดพิมพ์ย่อมน่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องที่มีเนื้อหาทางวิชาการนั้นมักจะมีที่น่าเชื่อถือ สามารถนำไปอ้างอิงได้ เนื่องจากเขียนหรือเรียบเรียงโดยผู้มีความรู้หรือมีประสบการณ์ในด้านนั้น ๆ โดยตรง หนังสืออนุสรณ์งานศพบางเล่มมีเนื้อหาที่ค้นหาไม่ได้ในหนังสือทั่วไป เพราะเป็นหนังสือที่เก๋หายากหรือไม่มี การพิมพ์จำหน่าย ด้วยคุณค่าของหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีการรวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อการศึกษา ค้นคว้าชีวประวัติ แลเผยแพร่วิชาการ ความรู้ เช่น ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งเป็นห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพแห่งแรกในประเทศไทย นอกจากนี้ห้องสมุดประเภทอื่น ๆ ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัย หอสมุดโรงเรียน หอสมุดประชาชน และห้องสมุดเฉพาะก็มีการจัดหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้บริการด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ใช้ก็ยังประสบปัญหาในการใช้บริการ เช่น ห้องสมุดไม่มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการให้บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพ ไม่มีคู่มือช่วยค้นหนังสืออนุสรณ์งานศพ และการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพซึ่งจัดเก็บในระบบชั้นปิด ยุ่งยาก ฯลฯ

แม้จะเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพมีคุณค่าทั้งสำหรับบุคคลทั่วไป นักเรียน ตลอดจนนักวิชาการและนักวิจัย เนื่องจากเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในแขนงวิชาต่าง ๆ ให้ประสบการณ์จากชีวประวัติบุคคล ให้ความเพลิดเพลิน และอาจใช้เพื่อประกอบการศึกษาค้นคว้าวิจัย และมีการรวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้บริการในห้องสมุดต่าง ๆ มากมาย แต่การศึกษาวิจัยด้านนี้ก็ยังมีน้อยมากเพียง 4 เรื่อง ในจำนวนนี้เป็นการสำรวจเนื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ (2513) เรื่องการศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ และเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2501-2510 อรุณ สุภัทรากุล (2518) เรื่องการศึกษาประเภทของหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพที่คัดลอกเรื่องจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ และเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2511-2515 และสุนีย์ ดาราศิลป์ (2521) เรื่องการจำแนกผลงานจากชีวประวัติที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานศพระหว่างปี พ.ศ. 2516-2520 และเป็นการศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ 1 เรื่อง คือ ชฎาภรณ์ จันทรประเสริฐ (2532) เรื่องความสนใจในการอ่านหนังสืออนุสรณ์งานศพของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน นักวิชาการประวัติศาสตร์ใช้ข้อมูลจากสิ่งพิมพ์เป็นแหล่งค้นคว้าที่สำคัญ หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญแหล่งหนึ่ง และได้รับการอ้างอิงในผลงาน

วิชาการของอาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของนักวิชาการ และนักวิจัยยังไม่มีการศึกษาเลย การขาดการศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพทั้งที่เป็นหนังสือที่มีความสำคัญและผู้ใช้มักประสบปัญหาในการใช้ เช่น ไม่ทราบแหล่งที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ต้องการ และไม่สะดวกในการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นต้น (นิติ กสิโกศล , สัมภาษณ์ 2 มีนาคม 2541) ทำให้ไม่สามารถหาแนวทางดำเนินการและส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากหนังสืออนุสรณ์งานศพได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของนักวิชาการและนักวิจัย โดยเลือกศึกษากลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการที่น่าจะใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งมากกว่านักวิชาการในสาขาอื่น นอกจากนี้จากการศึกษาในประเทศไทยโดยการสำรวจเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพพบว่านอกจากหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาแล้ว ยังมีเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ค่อนข้างมากเมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาอื่น ๆ โดยเฉพาะหนังสือชุดประชุมพงศาวดารภาคต่าง ๆ ได้มีผู้จัดพิมพ์เพื่อแจกเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพหลายครั้ง ซึ่งนับว่าเป็นการเผยแพร่ที่กว้างขวางและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในทางวิชาการสำหรับผู้ที่ศึกษาค้นคว้าในด้านประวัติศาสตร์และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้การสุ่มตัวอย่างสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัยโดยการศึกษาผลงานทางวิชาการของอาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐพบว่างานวิจัย 4 เรื่องมีการอ้างอิงหนังสืออนุสรณ์งานศพในรายการบรรณานุกรม (ณรงค์ พ่วงพิศ 2538 ; ธิดา สาระยา 2539 ; นคร พันธุ์ณรงค์ 2528 ; สุรัสวดี อ่องสกุล 2539) ดังนั้นนักวิชาการประวัติศาสตร์จึงน่าจะเป็นกลุ่มผู้ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพที่สำคัญ การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบวัตถุประสงค์และประสิทธิภาพในการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของนักวิชาการประวัติศาสตร์ การใช้เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ตลอดจนแหล่งหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ใช้ และปัญหาที่นักวิชาการประวัติศาสตร์ประสบในการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ ซึ่งคาดว่าผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการจัดหาและดำเนินการเพื่อให้นักวิชาการและนักวิจัยในสาขาประวัติศาสตร์และสาขาอื่น ๆ สามารถใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพในกลุ่มนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐในด้าน วัตถุประสงค์ และประสิทธิภาพในการใช้ ส่วนประกอบของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ใช้ เนื้อหา และแหล่งที่ใช้ รวมทั้งปัญหาในการใช้

สมมติฐานของการวิจัย

1. นักวิชาการประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพเพื่อการค้นคว้าวิจัย ส่วนของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ใช้คือชีวประวัติของผู้ตาย และแหล่งที่ใช้คือห้องสมุดของสถาบันที่สังกัด

2. นักวิชาการประวัติศาสตร์ประสบปัญหาในด้านไม่ทราบแหล่งที่มีหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ต้องการในระดับมาก

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ 14 แห่ง จำนวน 160 คน (ตารางที่ 1) ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์จำนวน 150 คน และนักวิจัยจำนวน 10 คน

จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ รวบรวมจาก

1. รายชื่ออาจารย์ประจำในภาค/สาขา/หมวดวิชาประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
2. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ , กองทะเบียนการวิจัย (2521)
3. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ , กองทะเบียนการวิจัย (2525)
4. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ฝ่ายข้อมูลการวิจัย (2539)
5. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ฝ่ายข้อมูลการวิจัย (2540)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหนังสืออนุสรณ์งานศพจากบทความวารสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสำรวจแหล่งสารนิเทศหนังสืออนุสรณ์งานศพประเภทต่าง ๆ ในด้านการบริการหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยสำรวจจากฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ (ระบบการสืบค้น

รายการแบบออนไลน์) ของห้องสมุดในมหาวิทยาลัยของรัฐ (ยกเว้นสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ กับสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง) กับหอสมุดแห่งชาติ การสำรวจจาก บัตรรายการ โดยสำรวจจาก สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง ห้องสมุดสยามสมาคม และห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์พื้นฐาน และการสำรวจจากตัวเล่มของหนังสืออนุสรณ์งานศพ โดยสำรวจจาก ห้องสมุดประชาชน (ยกเว้นห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์พื้นฐาน)

2. สร้างแบบสอบถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้
  - ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม
  - ตอนที่ 2 การใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐในด้าน การใช้และไม่ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ วัตถุประสงค์ของการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพ วิธีการได้หนังสืออนุสรณ์งานศพ จำนวนเล่มของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ใช้ ส่วนประกอบของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ใช้ เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ใช้ และแหล่งที่ใช้
  - ตอนที่ 3 ปัญหาในการใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพของนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ
3. ทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวิจัยกับอาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ของสถาบันราชภัฏในกรุงเทพมหานครจำนวน 6 แห่ง ๆ ละ 2 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 คน
4. แจกแบบสอบถามให้กับนักวิชาการประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐจำนวน 14 แห่ง รวมทั้งหมด 160 คน
5. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science/Personal Computer-SPSS/PC+) ในการวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
6. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
7. รายงานผลการวิจัย อภิปราย และเสนอแนะ

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

เป็นแนวทางสำหรับบรรณารักษ์ในการจัดหา การทำคู่มือช่วยค้น และสารให้ บริการหนังสืออนุสรณ์งานศพ เพื่อให้ นักวิชาการประวัติศาสตร์และนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ใช้หนังสืออนุสรณ์งานศพได้อย่างสะดวก

คำอธิบายศัพท์ในการวิจัย

นักวิชาการประวัติศาสตร์ หมายถึง อาจารย์และนักวิจัยสาขาวิชาประวัติศาสตร์ใน มหาวิทยาลัยของรัฐ

นักวิจัยสาขาวิชาประวัติศาสตร์ หมายถึง ผู้ที่ค้นคว้าหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ อย่างมีระบบและแบบแผน เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการประวัติศาสตร์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึงนักวิจัยของ 3 สถาบัน ได้แก่ สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

ส่วนประกอบของหนังสืออนุสรณ์งานศพ หมายถึง ส่วนที่เป็นข้อความและ เรื่องราวต่าง ๆ ที่ประกอบเข้าเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ ได้แก่ ชีวิตประวัติของผู้ตาย คำไว้อาลัย และเนื้อเรื่อง

เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ หมายถึง เนื้อเรื่องของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่จำแนกออกเป็นสาขาวิชา ตามแผนการจัดหมวดหมู่ระบบทศนิยมของดิวอี้

แหล่งสารนิเทศ หมายถึง ห้องสมุดหรือแหล่งที่นักวิชาการประวัติศาสตร์ได้ หนังสืออนุสรณ์งานศพมาใช้ จำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งสารนิเทศภายในสถาบัน เป็นแหล่งที่จัดหาและรวบรวมหนังสือ อนุสรณ์งานศพซึ่งอยู่ในสถาบันที่นักวิชาการประวัติศาสตร์ผู้ตอบแบบสอบถามสังกัด สำหรับให้ นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรของมหาวิทยาลัย ได้ใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้าวิจัย และ

ปฏิบัติงาน แหล่งสารนิเทศภายในสถาบัน ได้แก่ หอสมุดกลาง ห้องสมุดคณะ ห้องสมุดเฉพาะ รวมทั้งห้องอ่านหนังสือของหน่วยงานหรือภาควิชา

2. แหล่งสารนิเทศภายนอกสถาบัน หมายถึง แหล่งที่จัดหาและรวบรวมหนังสืออนุสรณ์งานศพไว้บริการ ซึ่งไม่อยู่ในสังกัดเดียวกับนักวิชาการประวัติศาสตร์ผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ห้องสมุดของหน่วยงานราชการ ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาของภาค รัฐบาลและเอกชน และห้องสมุดของเอกชน เช่น หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดเฉพาะ ห้องสมุดประชาชน

3. แหล่งสารนิเทศส่วนบุคคล หมายถึง บุคคลผู้มีหนังสืออนุสรณ์งานศพในครอบครอง รวมทั้งนักวิชาการประวัติศาสตร์ผู้ตอบแบบสอบถาม